دکتر علیرضا قنادی*

فارماکوگنوزی پسیلیوم

مقدمه:

پودر Psyllium یکی از فرآورده‌های گیاهی موجود در طرح ژنریك ایران از دستهٔ Bulk - Producing Laxatives است که به فرم ساشه‌های ۷ گرمی حاوی ۳/۵ گرم پودر پوست و دانه‌های رسیده و خشك شدهٔ گیاه Plantago spp. (اسفرزه) و ۳/۵ گرم دکستروز بعنوان Dispersing Agent می‌باشد.

گونه‌هائی از اسفرزه که در تهیهٔ این دارو استفاده می‌شوند عبارتند از:

Plantago psyllium - P. arenaria - P. ovata - P.

* رزیدنت فارماکوگنوزی دانشکده داروسازی - دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

lanceolata

اسفرزه گیاهی علفی، یکساله و به ارتفاع ۱۰ تا ۳۵ سانتی‌متر از تیرهٔ Plantaginaceae است و به حالت خودرو در مناطقی از آسیا، اروپا و شمال آفریقا می‌روید. این گیاه در نواحی وسیعی از شمال و جنوب ایران نیز می‌روید.

مواد موثره:

مادهٔ موثره اصلی اسفرزه، موسیلاژ می‌باشد که در اپیدرم قشر خارجی دانه (Testa) وجود دارد. دانهٔ اسفرزه همچنین حاوی روغنهای غیرفرار، گلیکوزیدی بنام Aucubin، بازهای مختلف، استرول‌ها، پروتئین و انواع قندها نظیر l-آرابینوز، d-گالاکتوز، d-گالاکتورونیك اسید، l-رامنوز، d-گزیلوز می‌باشد.

مکانیسم اثر:

دانه‌های اسفرزه بخاطر داشتن موسیلاژ چنانچه در مجاورت آب قرار گیرند متورم شده و یك لایهٔ چسبنده، غلیظ و ژله‌ای مانند ایجاد می‌کنند. در مصرف خوراکی نیز، اسفرزه در روده، آب را جذب نموده و با ایجاد تودهٔ نرم و ژلاتینی مدفوع، تحریك حرکات دودی شکل روده و کاهش زمان ماندن مدفوع در کولون، اثر ملینی خود را ظاهر می‌کند. اسفرزه PH مدفوع را نیز کاهش می‌دهد. اثر ملین اسفرزه ۱۲ تا ۲۴ ساعت پس از مصرف خوراکی ظاهر می‌شود ولی برای ایجاد اثر کامل باید درمان را حداقل تا ۳ روز ادامه داد. لازم به ذکر است که دانه‌های اسفرزه غیرقابل هضم هستند.

o پسیلیوم نظیر سایر ملین‌ها در مصرف دائمی ایجاد عادت می‌نماید، ولی مصرف آن در حاملگی، شیردهی و کودکان مجاز است.

موارد استعمال:

پسیلیوم در موارد زیر مصرف می‌شود: یبوست، بعنوان نرم کننده و Demulcent در تسکین التهاب مخاط روده، بعداز اعمال جراحی رکتوم نظیر کولوستومی، هموروئید، یبوست دوران بارداری و نقاهت، سندرم رودهٔ ملهتب، بیماری دیورتیکولیت، درمان اسهال (بصورت جذب آب و شکل بخشیدن به مدفوع)، کمك به درمان چاقی (از طریق کاهش اشتها و احساس گرسنگی)، مصرف

طولانی پسیلیوم همچنین سبب کاهش متوسط غلظت کلسترول خون از طریق تداخل در جذب مجدد اسیدهای صفراوی می‌شود.

o اسفرزه گیاهی علفی، یک ساله و به ارتفاع ۱۰ تا ۳۵ سانتی‌متر از تیره «پلانتاژیناسه» است و به حالت خودرو در مناطقی از آسیا، اروپا و شمال آفریقا می‌روید. این گیاه در نواحی وسیعی از شمال و جنوب ایران نیز می‌روید.

موارد منع استعمال:

پسیلیوم در بیماران مبتلا به انسداد روده، اسپاسم روده و کولیت اولسروز منع مصرف دارد. همچنین در صورت وجود تهوع، استفراغ و دل درد بایستی از مصرف پسیلیوم خودداری نمود.

موارد احتیاط:

در افراد حساس به آن، مواردی از کهیر، رینیت، خس‌خس کردن و حساسیت پوستی ناشی از استنشاق پودر در ضمن ساختن آن گزارش شده است. همچنین این دارو سبب تغییر تحمل به گلوکز می‌شود، بنابراین قادر است که درمیزان نیاز انسولین در افراد دیابتیك تغییراتی ایجاد کند. پسیلیوم حاوی مقادیری سدیم می‌باشد و مصرف آن در بیماران مبتلا به فشارخون بایستی با احتیاط انجام گیرد. پسیلیوم نظیر سایر ملین‌ها در مصرف دائمی ایجاد عادت می‌نماید، ولی مصرف آن در حاملگی، شیردهی و کودکان مجاز است.

تداخل دارویی:

پودر پسیلیوم بخاطر اینکه سبب کاهش زمان عبور مواد از روده‌ها می‌شود، می‌تواند برروی جذب برخی داروها اثر کند، بنابراین نبایستی همزمان با سایر داروها مصرف گردد. همچنین از مصرف توأم سالیسیلاتها و گلیکوزیدهای قلبی نظیر دیژیتال و ضدانعقادها مانند کومارین و نیتروفورانتوئین همراه با این دارو بایستی خودداری گردد.

مقدار مصرف:

دوز معمول پسیلیوم در بزرگسالان ۵ تا ۱۵ گرم، دو تا سه مرتبه در روز است که بایستی در یك لیوان آب بخوبی مخلوط شده و بلافاصله میل شود. بهتر است پس از هر دوز دارو حداقل یك لیوان نوشیدنی مصرف گردد. حداکثر دوز روزانه پسیلیوم ۳۰ گرم ذکر شده است. پسیلیوم باید از رطوبت دور نگه داشته شود.

امروزه از پسیلیوم بتنهایی یا همراه با سایر ملین‌ها در فرآورده‌های تجارتی مختلفی استفاده شده که اکثراً بصورت OTC به فروش می‌رسند.

مآخذ:

1. Evans, W.C.: Trease & Evans' pharmacognosy. 13th ed. Bailliere Tindall. 374 (1989)
2. Tyler, V.E.; et al. : Pharmacognosy. 9th ed. Lea & Febiger. 52-3 (1988).
3. Goodman Gilman, A.; et al. : The pharmacological Basis of Therapeutics. 7th ed. Macmillan Publishing Co. 996-7 (1985)